

JAVLON JOVLIYEVNING “QO‘RQMA” ROMANIDA VATANPARVARLIK G‘OYASINING BADIY TALQINI

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i04.054>

Maxmudova Umida Solijon qizi
Qo‘qon davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy o‘zbek adabiyotining yorqin namoyandalaridan biri Javlon Jovliyevning “Qo‘rqma” romanida vatanparvarlik g‘oyasining badiiy talqini tahlil qilinadi. Asarda vatanparvarlik tushunchasining an‘anaviy qahramonlik obrazlaridan farqli ravishda, shaxsiy mas’uliyat, ichki jasorat va fuqarolik pozitsiyasi bilan uyg‘un holda ifodalanishi ochib beriladi. Tadqiqot jarayonida roman syujeti, obrazlar tizimi va muallif g‘oyaviy pozitsiyasi tahlil qilinib, vatanparvarlik g‘oyasining estetik va ma’naviy ahamiyati yoritiladi.

Kalit so‘zlar: vatanparvarlik, badiiy talqin, Turkiston, tarix, jadidchilik, muxtoriyat, milliy o‘zlik

ARTISTIC INTERPRETATION OF THE IDEA OF PATRIOTISM IN JAVLON ZHOVLIYEV’S NOVEL “FEAR”

Makhmudova Umida Solijon kizi
Kokand State University

Abstract: This article analyzes the artistic interpretation of the idea of patriotism in the novel "Don't Be 0Afraid" (Qo‘rqma) by Javlon Jovliyev, one of the prominent figures of contemporary Uzbek literature. The work reveals a concept of patriotism that, unlike traditional heroic portrayals, is expressed through a synthesis of personal responsibility, inner courage, and civic duty. Through the examination of the novel’s plot, character system, and the author’s ideological stance, the study highlights the aesthetic and spiritual significance of the patriotic theme.

Keywords: patriotism, artistic interpretation, Turkestan, history, Jadidism, autonomy, national identity

Mustaqillik davri o‘zbek adabiyotida vatanparvarlik g‘oyasi yangi mazmun va shakllarda talqin etila boshladi. Endilikda bu tushuncha faqat yurtni sevish yoki himoya qilish bilangina cheklanmay, balki shaxsning ichki mas’uliyati, ma’naviy tanlovi va jamiyat oldidagi burchi bilan uyg‘un holda ifodalanmoqda. Zamonaviy o‘zbek adabiyotining vakillaridan biri Javlon Jovliyevning “Qo‘rqma” romani ana shu

jarayonning yorqin namunalaridan sanaladi. Asarda vatanparvarlik g'oyasi shioriy ruhda emas, balki inson ruhiyati, qo'rquv va jasorat, befarqlik va fidoyilik qarama-qarshiligi orqali badiiy talqin etiladi.

Tariximizning milliy uyg'onish davri deb atalgan 1865-1929-yillarda Vatan va millatni anglash, mustaqilligi uchun kurashish eng muhim masalalardan bo'lib turgan edi. Xususan, jadidlar nomi bilan tarixga kirgan fidoyi otalarimiz bu borada katta shijoat ko'rsatdilar. Zamon aylanib XX asr so'nggida mustaqillikning dolzarb masalalari yana kun tartibiga qo'yildi.[1.224] Aynan ana shu tarixiy mas'uliyat va milliy merosga sodiqlik masalasi Javlon Jovliyevning "Qo'rqma" romanida zamonaviy dunyoqarash prizmasi orqali qayta kashf etiladi. Muallif kitobxonni o'tgan asrning 20-yillarida ilm istab Germaniyaga yo'l olgan va sho'ro mustabidligi tegirmonida qatag'on qilingan "Yetmish talaba"ning fojiali taqdiri bilan yuzlashtirar ekan, vatanparvarlikni tarixiy xotira uyg'oqligi bilan bog'laydi. Yozuvchi bugungi avlodning ma'naviy qiyofasini o'sha davr fidoyilarining yuksak ideallari bilan qiyoslash orqali, millatning "jigari qurimasligi" uchun har bir shaxs o'z o'zligini qanchalik anglayotgani haqidagi og'riqli savolni o'rta tashlaydi.

Talqin badiiy asarni sharhlash, uning mazmun mohiyatini, undagi badiiy konsepsiyani idrok etish demakdir. Keng ma'noda "talqin" so'zi o'zga tomonidan aytilgan gap yoxud yozilgan asar mazmunini anglash, uni ma'lum yaxlitlikda tushunish va tushuntirish ma'nolarini anglatadi. Yana ham aniqroq aytsak, talqin badiiy asardagi "obrazlar tili"ni "mantiq tili"ga og'irmoq, obrazlar vositasida ifodalangan mazmunni tushunish va tushuntirmoqdir.[2.204] Qo'rqma" romani badiiy talqinida haqiqiy hurlik - bilim va xotira orqali keladi, vatanparvarlik tushunchasi esa an'anaviy, balandparvoz shiorlardan xoli tarzda, ancha teran va fojiaaviy qatlamlarda talqin qilinadi. Javlon Jovliyev vatanparvarlikni shunchaki his-tuyg'u emas, balki mas'uliyat, ilm va qurbonlik sifatida taqdim etadi. Yozuvchi o'tmishning o'chgan sahifalarini shunchaki varaqlamaydi, balki o'sha sahifalardagi og'riqni bugungi kunning dardi bilan davolashga urinadi. Romanning badiiy muvaffaqiyati ham uning "uyg'otuvchi" xarakterga egaligidadir. Asardagi vatanparvarlik g'oyasining badiiy talqinini quyidagi jihatlarda ko'rish mumkin:

Vatanparvarlik - ilm va ma'rifat sifatida: roman qahramonlari (Germaniyaga ketgan talabalar) uchun vatanparvarlik - bu quruq gap emas, balki o'z millatini dunyoning eng taraqqiy etgan xalqlari qatoriga olib chiqishdir. Muallif vatanparvarlikni "Vatan uchun o'lish" emas, balki "Vatan uchun o'qish va yashash" tamoyili orqali ochib beradi. Talabalarning Germaniyadagi mashaqqatli hayoti, och-nahor qolsa-da, kitobdan ayrilmasligi - haqiqiy ma'rifiy vatanparvarlikning badiiy in'ikosidir.

"Sotqinlik" va "Qahramonlik" o'rtasidagi ziddiyat: Sho'ro hukumati tomonidan Germaniyada o'qigan yoshlarning "ayg'oqchi" va "sotqin" deb tamg'alanishi asarning

eng og'riqli nuqtasi. Bu yerda vatanparvarlik g'oyasi fojiaiviy ironiya usulida talqin qilinadi. Eng ko'p Vatanni sevgan va uning kelajagi uchun qayg'urgan insonlar, o'sha Vatan nomidan qatl etiladi. Bu orqali muallif vatanparvarlikning siyosiy o'yinlar qurboniga aylanishini mahorat bilan chizib bergan.

Tarixiy xotira - Vatanparvarlikning asosi: Romanning bugungi kun chizig'idagi qahramon (modern yosh yigit) obrazida vatanparvarlik xotirani tiklash shaklida namoyon bo'ladi. O'tmishni unutish - vatanga xiyonat, uni o'rganish va haqiqatni yuzaga chiqarish esa vatanparvarlikdir. Bosh qahramonning arxivlarda sargardon bo'lishi, bobolarining pok nomini tiklashga urinishi - bugungi avlod uchun vatanparvarlik namunasi sifatida talqin etilgan.

Asar nomi "Qo'rqma" bejiz tanlanmagan. Muallifning badiiy mantiqiga ko'ra: Vatanparvar inson - qo'rquvni yenggan insondir. O'z fikrini aytishdan, millat kamchiligi haqida gapirishdan va haqiqatni himoya qilishdan qo'rqmaslik - bu vatanparvarlikning eng oliy ko'rinishi sifatida asar leytmotiviga aylangan. Javlon Jovliyev vatanparvarlikni qahramonlarning ichki iztiroblari, millat dardi bilan yashashi va fojiaiviy taqdirlari orqali "jonli va og'riqli" tarzda talqin etgan. Bu talqin o'quvchini shunchaki faxrlanishga emas, balki "Men Vatan uchun nima qildim?" degan savol atrofida mushohada yuritishga majbur qiladi.

Asarda tarixiy faktlar shunchaki bayon etilmaydi, balki bugungi kun yoshlari tafakkuri bilan sintez qilinadi. "Qo'rqma" - bu nafaqat o'tmishga sayohat, balki millat genofondini asrab qolish uchun kurashgan jadidlar ruhining badiiy rehabilitatsiyasidir. Asar badiiy kompozitsiyasi ikki xil vaqt o'lchamiga qurilgan: o'tmish - 1920-yillardagi Germaniya va o'sha davrning fojiaiviy muhiti, bugun - zamonaviy yoshlarning hayoti va ularning tarixiy haqiqatga duch kelishi. Bu ikki chiziqning kesishuvi asarning dramatik kuchini oshiradi. Muallif o'quvchini bir vaqtning o'zida ham darsxonada, ham qatag'on podvollarida his qilishga majbur etadi. Javlon Jovliyevning "Qo'rqma" romani nafaqat badiiy asar, balki o'zbek millatining XX asr boshidagi fojiali va ayni paytda sharaflari tarixini qayta kashf etishga bo'lgan intilishdir. Muallifning qahramon bobosi tili bilan aytgan "Tarix - yigitning otasi, til esa onasidir" degan o'xshatishi shunchaki badiiy tashbeh emas, balki milliy o'zlikni anglashning fundamental asosidir.

Ilmiy nuqtayi nazardan, insonning o'z ota-bobolari tarixini bilishi uning ijtimoiy identifikatsiyasi uchun muhimdir. Tarixiy xotira bo'lmagan joyda millat "manqurtlashadi". J.Jovliyev ta'kidlaganidek, tarixni "ota" deb bilish - bu o'tmishdan quvvat olish, ildizga ega bo'lish demakdir. Psixologiyada "transgeneratsion transmissiya" tushunchasi bor. Bu - ajdodlar kechirgan dard va orzu-istaklarning avlodlar ongostiga ko'chishi. Roman qahramoni aynan mana shu xotira bilan yashaydi.

Yozuvchi qo'yni "faqat o't bo'lsa bo'ldi" deb yashaydigan, tarixini bilmaydigan va irodasiz kishilarga o'xshatadi. Tarixini bilmagan xalq esa har doim boshqa "cho'ponlar" (mustabid tuzumlar) tomonidan boshqarilishga mahkum. Bosqinchi

tuzumlar birinchi navbatda tarixni o'zgartiradi. Jadidlarni "Vatan xoinlari" sifatida tamg'alash - bu xalqni o'z qahramonlaridan judo qilish orqali manqurtlashtirish edi.

Romanning asosiy syujet liniyasi Germaniyaga o'qishga yuborilgan 70 dan ortiq yoshlarning taqdiriga asoslangan. Ularning maqsadi Turkistonni zamonaviy, ilmiy va mustaqil davlatga aylantirish uchun kadrlar tayyorlash edi. Ularning orasida keyinchalik mashhur olimlar bo'lib yetishgan Sattor Jabbor, Maryam Sultonmurodova, Ahmad Shukriy, Abduvohob Murodiy kabi shaxslar bor edi. 1930-yillarga kelib, bu yoshlarning aksariyati "josuslik" va "panturkizm"da ayblanib, sovet mustabid tuzumi tomonidan qatag'on qilingan (otib tashlangan yoki surgun qilingan). Muallif "Yetmish talaba" (1920-yillarda Germaniyaga ketganlar) bilan zamonaviy yoshlar o'rtasidagi tafovutni ko'rsatish orqali millatning kelajagi haqida bong uradi.

Asar qahramoni o'n ming yigit-qiz o'qiydigan institutdan bir talaba qidiradi. Yetmish talabadek qahramon, ularday mard, niyati ulug' bo'lgan bir talaba. "Sizlar nima uchun o'qiyapsizlar?" Savolni yuzlab talabalarga beradi. Zamonaviy talabalarning javoblari (katta oylik, mansab, shaxsiy manfaat) sotsiologiyada "Iste'molchilik psixologiyasi" deb ataladi. Shaxsiy manfaatlarning umummilliy manfaatlardan ustun qo'yilishi jamiyatning jipslashuviga to'sqinlik qiladi. 1920-yillardagi talabalarda "Altruizm" (o'zgalar va millat manfaati uchun yashash) ustuvor bo'lgan bo'lsa, asarda tasvirlangan bugungi yoshlarda "Individualizm" hukmron.

Viktor Franklning logoterapiya nazariyasiga ko'ra, hayotda yuksak ma'no topmagan insonlar o'z hayotlarini mayda narsalar bilan to'ldirishga harakat qiladilar (mudrash, qizlarga yoqish, ijtimoiy tarmoqlar). Javlon Jovliyevning ushbu o'xshatishlari o'quvchini "Men nima uchun o'qiyapman?" degan savol orqali o'z ichki dunyosini taftish qilishga majbur etadi. Asar - millatni o'z ildizlariga qaytarish va soxta qadriyatlardan voz kechishga chaqiriqdir. Javlon Jovliyevning "Qo'rqma" romani orqali ilgari surilgan achchiq va zalvorli mulohazalar jamiyatning bugungi ma'naviy qiyofasini "milliy o'zlik" va "tarixiy mas'uliyat" tarozisiga tortadi. Qachonki jamiyatda iqtisodiy manfaat ma'naviy ideallardan (Vatan, til, or-nomus) ustun qo'yilsa, millat "jamo'a" sifatida parchalana boshlaydi. Inson o'zini muayyan bir yurt farzandi emas, balki "dunyo bozorining kichik bo'lagi" deb his qiladi. Bu esa millatning himoya qobig'ini yemiradi.

Asarda ta'kidlanganidek, Markaziy Osiyo xalqlarining (o'zbek, qozoq, qirg'iz va h.k.) birligi - bu faqat siyosiy emas, balki antropologik va madaniy haqiqatdir. XX asr boshidagi jadidlar (Behbudiy, Fitrat, Cho'lpon) Turkistonni yagona va bo'linmas makon deb bilishgan. "Qo'rqma"dagi yetmish talaba aynan shu "Katta Turkiston" g'oyasining so'nggi qaldirg'ochlari edi. Ularning o'z imkoniyatlaridan voz kechib, o'lim kutib turgan Vatanga qaytishi - bu falsafadagi "Ekzistensial tanlov"ning oliy namunasidir. Nega ular qaytdi? Ularda "Millatni saqlab qolish" mas'uliyati shaxsiy hayotdan ustun edi. Agar ular Yevropada qolganida, ilm-fan rivojlanardi, lekin

"Millatning ruhi" o'lar edi. Bu fidoyilik - milliy g'ururning eng yuqori cho'qqisidir. Ular o'limni tanlash orqali kelajak avlod (ya'ni biz) uchun "ma'naviy namuna" qoldirishni maqsad qilishgan. "Millat uchun kurashgan er yigitlar otilsa, tiriklik haromdir" g'oyasi - bu shaxsning millat tanasi bilan butunlashib ketishidir.

Javlon Jovliyevning "Qo'rqma" romanidagi eng nozik va eng og'riqli nuqta - "Yig'lay olmaslik fojiasi". Bu shunchaki ko'z yoshi kelmasligi emas, balki jamiyatdagi ma'naviy qaxshashlik va ruhiy karaxtlikning eng yuqori cho'qqisidir. Psixologiyada inson juda katta dard yoki uzoq davom etgan zulm ostida qolsa, uning his-tuyg'ulari "muzlab" qoladi. Qahramonning yig'lay olmasligi - uning befarqligi emas, balki dardi ko'z yoshi bilan chiqib keta olmaydigan darajada ichga yutilganidan dalolat. Vatan uchun yig'lay olmaslik - bu millatning dardi shaxsning o'z dardi bilan butunlay qorishib ketgani va bu yukni ko'tarishga insoniy quvvat yetmayotganining ramziy ifodasidir.

"Qo'rqma" - Milliy uyg'onish manifestidir. Agar sen bugun tarixingga, tilingga va millatingga befarq bo'lsang, ertaga sening farzandlaring "eshakqurtlar" kabi sening tarixingni sotib yeydi. Javlon Jovliyev o'zining ushbu asari bilan o'zbek adabiyotiga "Dardli vatanparvarlik" tushunchasini olib kirdi. Uning qahramoni orqali aytgan isyonlari - millatning bo'g'zida qolib ketgan hayqiriqlaridir. Ushbu roman chindan ham har bir o'zbek farzandi o'qishi va undan o'zining "men"ini qidirib topishi kerak bo'lgan durdonadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jovliyev, J. Qo'rqma. Toshkent: Asaxiy Books, 2021.-362 b.
2. Karimov, B. Lirotragik roman - Qo'rqma. Adabiyotshunoslik jurnali, 2021, 2(1), 70-75.
3. Karimov, N. Jadidchilikning shakllanishi va rivojlanishi.-Toshkent: Fan, 1995.-48 b.
4. "Ma'naviyat yulduzlari".-Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1999
5. Qosimov, B. O'zbek adabiyoti va adabiy aloqalari tarixi.- Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2008.-599 b.
6. Quronov, D. Adabiyotshunoslikka kirish.-Toshkent. Abdulla Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti, 2004.-208 b.